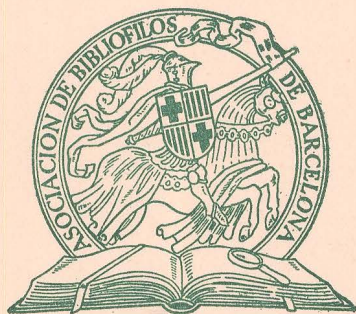

LA CIUTAT EN ELS LLIBRES

ASOCIACION DE BIBLIOFILOS DE BARCELONA

1966

LA CIUTAT EN ELS LLIBRES

*Texto de la conferencia pronunciada por
el Prof. Dr. Arq. Manuel Ribas Piera en
la reunión de la Asociación de Bibliófilos
de Barcelona, el día 6 de junio de 1966*

ASOCIACION DE BIBLIOFILOS DE BARCELONA

1966

Esta publicación de la Asociación de Bibliófilos de Barcelona, impresa en papel registro Torras Juvinyá, consta de cien ejemplares numerados del 1 al 100 para los socios individuales, de 14 ejemplares numerados del I al XIV para los socios colectivos y de ciento treinta y seis ejemplares sin numerar para ser repartidos entre otras personas también interesadas en el tema.

Ejemplar número

P O R T I C O

Nuevamente, la Asociación de Bibliófilos de Barcelona se honra publicando el texto de la disertación pronunciada por el socio a quien, de acuerdo con lo determinado por los Estatutos, le correspondió presidir una de sus reuniones periódicas.

Recientemente lo hizo con la conferencia del Excmo. Sr. Barón de Esponellá, que presidió la reunión de 15 de diciembre de 1965; y el acuerdo de publicarla fue adoptado unánimemente por todos los asistentes a renglón seguido de haber sido pronunciada. Y en la misma forma fue adoptado el acuerdo de publicar la disertación del Prof. Dr. Arq. Don Manuel Ribas Piera, Presidente de la reunión reglamentaria de 6 de junio de 1966.

Ninguno de los dos acuerdos significa una falta de estima para las disertaciones de otros conferenciantes. Todas las que se han pronun-

ciado han tenido una altísima categoría intelectual y han sido fuente de enseñanzas para quienes tuvieron el privilegio de escucharlas. Pero en la conferencia del señor Barón de Esponellá su autor hizo revivir detalles interesantísimos e inéditos de una de las épocas más gloriosas de la bibliofilia barcelonesa que no podían quedar sumidos en el olvido. Y en la del Profesor Ribas Piera figuran datos tan interesantes sobre urbanismo, que es su especialidad profesional, que hubiese constituido también un acto de censurable prodigalidad no recogerlos en uno de nuestros impresos.

El tema no podía ser más interesante. Hablar de urbanismo es, en la actualidad, comentar una de las cuestiones más palpitantes de la vida de las ciudades en las que habitamos; y cotejar soluciones, e incluso doctrinas, comparando los textos antiguos con las soluciones modernas nos conduce indefectiblemente a tener que concluir humildemente que “nihil novum sub sole“.

La publicación de esta conferencia lleva implícita una cordial acción de gracias de la Asociación de Bibliófilos de Barcelona a su autor.

“LA CIUTAT EN ELS LLIBRES”

En el llindar d'aquesta meva modesta, tímida i potser inútil, dissertació d'avui, vull posar-hi palesament un rètol que publiqui el meu temor i el meu agraïment. Primer amb el meu temor. Temor de resultar inútil, de no dir res que ja no sapigueu, en una paraula, por de quedar-me en la divulgació davant de qui no són, ni poc ni molt, vulgars. Després del meu temor, el meu agraïment precisament per tot allò que aquesta nit aquí s'afirma, a «contrario sensu» com diria un erudit: vull dir agraïment al Sr. President i a la Junta per haver-me encarregat la presidència d'aquesta reunió, com un immens acte de fe en la meva capacitat no demostrada; agraïment sincer a tots vosaltres que m'escolteu aquesta nit i que m'escoltareu fins la fi en l'esperança de rebre alguna cosa nova.

La meva conversa sobre la ciutat en els llibres si abans he dit que era modesta, ara no ho entendreu, quan us diré per abordar-ho que em calen tres —ni més ni menys— preàmbuls. Comença el primer preàmbul que parla de mi mateix —i excuseu-me de tot cor—.

Jo em pensava que no era bibliòfil. Amb això vull dir que jo em pensava que ser bibliòfil vol dir ser entès en llibres, i jo, en llibres, hi entenc molt poca cosa. Sóc arquitecte i professor d'urbanisme, i en això sí que penso entendre-hi, no massa, però més que molts altres. Precisament, perquè la meva professió la visc a fons, en tot l'ampli camp de les seves matèries, tinc molt poc temps per altres coses. I així com pel senyor Baró d'Esponellà, quan era jove, els bibliòfils eren uns éssers rars que indefectiblement portaven barba, per mi un bibliòfil havia sigut sempre un senyor, molt senyor, i a qui en virtut del senyoriu no li calia tot el temps per treballar i bé podia dedicar-ne una bona part als llibres. I vull dir als llibres en si mateixos, feta abstracció del seu significat concret, perquè de llibres, avui, ja sigui poc o molt, n'ha de llegir tothom, si us plau, per força.

La meva alegria va ser gran, quan vaig descobrir que bibliòfil *només* vol dir amant, aficionat dels llibres. Així sí que n'era de bibliòfil. Els meus dubtes es van esvaïr i des d'aquell moment ja no em semblava tant presumptuós el parlar en aquesta vetllada de llibres a tots vostès.

El segon preàmbul, requereix parlar del meu pare a.C.s., l'arquitecte i ex-consoci vostre, Josep M.* Ribas i Casas. Per a mi és molt més difícil parlar en dues paraules del meu pare que d'un desconegut. El bon amic Oriol Vives sap més que jo el per

què de la seva entrada a l'Associació incipient. Jo puc parlar-vos del seu interès per ella, i de la seva bibliofília que es va manifestar en la formació d'una biblioteca de més de 5.000 volums, on no n'hi han gaire més de 50 heretats. El meu pare va morir fa set anys. L'amic de fa molts anys i aleshores Secretari, Manuel Salvat, va anunciar-me que disposava d'un mes per demanar la seva successió. El record a la seva memòria, molt més que no pas la meva bibliofília, va incitar-me poderosament a ocupar la seva vacant, el seu lloc buit. I aquí em teniu entre vosaltres, des d'aleshores.

Resta el tercer preàmbul. Ara caldrà que us parli, en una successiva aproximació al tema, dels llibres vells d'arquitectura que figuren a la biblioteca del meu pare. Per no extendre'm voluntàriament em limitaré als autors que per la seva difusió històrica i per la generalitat amb què varen tractar el tema poden ser anomenats clàssics. Una segona limitació important serà la data de 1792, que em proposo de no depassar.

Cap autor grec no es conserva entre els tratadistes d'arquitectura coneguts. Només Plató i Aristòtil, com després veurem, aporten el tema dels traçats urbans.

En canvi, entre els romans, la figura de Marc Lluci Vitruvi Pollió, segurament romà, coetani de Cèsar, arquitecte, contemporani d'August, autor dels «X llibres d'Arquitectura», marca una fita important entre els tractadistes d'aquesta especialitat. A l'edició prínceps de Giovanni Sulpicio da Verole, datada el 1486, segueixen nombroses versions en els segles següents. A la biblioteca familiar hi figura, com a més antiga, una edició encara en llatí del 1552 a Lió, que és l'annotada per Guillem

Filandro da Castiglione. De 1556, l'edició veneciana traduïda per Monsenyor Daniel Barbaro, Patriarca electe d'Aquileia, també com l'anterior, enriquida amb comentaris i observacions del traductor. Aquest Monsenyor Barbaro és el mateix que, uns anys més tard, publicaria una versió dels deu llibres «in più comoda forma ridotti».

Si bé no posseeixo cap exemplar de la primera edició castellana, la traduïda per Miguel de Urrea i dedicada a Felip II a Alcalà de Henares el 1582, ni de les proto-edicions de Lisboa (1542) i Toledo (1564) aparegudes amb el títol de «Medidas del Romano», a la biblioteca del meu pare hi figuren, en canvi, tres versions de l'edició abreujada de Perrault i que són la pròpia versió francesa (l'editada a Amsterdam el 1681), la traducció italiana editada a Venècia el 1711, i la versió castellana d'aquest Vitruvi reduït per Perrault i que va ser traduïda per Josep Castañeda i publicada a Madrid el 1761.

Finalment, també hi figura l'última edició castellana, entre les que en podríem anomenar clàssiques, la de Ortiz i Sanz, sortida de la Imprenta Real de Madrid el 1787, que em compensa de la manca d'una de les més positives edicions italianes d'aquest temps, i ho dic, pels seus comentaris, que és la del Marquès Bernardo Galliani, editada a Nàpols el 1758.

Mentre l'Europa renaixentista, clàssica o barroca, divulgava Vitruvi amb freqüents edicions, també entre els contemporanis sortien nous escriptors d'arquitectura, que a més, i tots ells, exercien la professió d'arquitecte. Lleó Baptista Alberti, un dels més insignes arquitectes del quatre-cents, va publicar el 1452 altres X llibres «De re aedificatoria» dels quals en feia una

traducció Francisco Lozano a Madrid el 1582, la qual figura també a la biblioteca de què us estic parlant.

De l'arquitecte de Bolònia, Sebastiano Serlio, coneixem set dels vuit llibres de la seva «Arquitectura». La primera edició que posseeixo és un recull enquadernat dels cinc primers llibres publicats en dates diverses, però encara en vida de l'autor (Serlio morí el 1554). L'arquitecte castellà Francisco de Villalpando traduï els llibres tercer i quart que figuren editats a Toledo el 1573. Finalment, i sobre aquest tractadista bolonyès, posseeixo, de l'any 1600, un recull de set llibres publicat a Venècia.

De l'arquitecte francès Filibert de l'Orme, malhauradament no puc parlar-vos perquè els seus nou llibres d'arquitectura, publicats en 1561, falten a la biblioteca de casa.

Per completar aquesta ressenya bibliogràfica de tractadistes d'arquitectura em queden tres noms de significat relativament equivalent i que foren els que posaren les bases de l'arquitectura acadèmica reduïnt a fórmules els cinc ordres clàssics. Primer Andrea Palladio, després Vincenzo Scamozzi i finalment Giacomo Barozzi de Vignola, foren els inventors de l'arquitectura neoclàssica que els havia de seguir, i que només fa deu anys s'ensenyaven encara a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona. De Palladio, a la biblioteca del meu pare en figuren dues edicions, ambdues venecianes, una de 1570 i l'altra de 1581. De Scamozzi he de confessar la meva carestia de la que volen compensar-me l'abundància dels Vignola. Deixant de banda una altra seva obra, «Le due regole della prospettiva prattica» (Roma, 1611), i referint-me només a les conegudíssimes «Regole delle cinque ordini dell'architettura», puc citar amb coneixement directe, per

posseir-les, dues edicions italianes (Bologna, i Roma, 1739), dues franceses (ambdues París i sense dates) i dues castellanen publicades a Madrid el 1764 i el 1792.

Açabat aquest triple preàmbul, em cal, ràpidament, concretar el tema. La meua especialització bibliogràfica i professional em porta a parlar de llibres d'arquitectura. El tema però seria massa vast per aquesta única conversa d'avui, i només podria aconseguir-lo pecant de lleuger i de superficialitat, és a dir, veient el tema molt —massa— per les cobertes. He pensat doncs de parlar-vos de *la ciutat en els llibres*, és a dir dels llibres que han contribuït a crear la Teoria i la Ciència de la Ciutat, és a dir dels llibres que, en tot o en part, parlen d'Urbanística. I ara, una nova limitació: fixant un terme en el segle XVIII. D'aquesta manera, quan d'aquí a cent anys torni a tocar-me el torn de parlar-vos en una altra vetllada com aquesta, ja no em caldrà pensar gens per escollir el tema: em limitaré a continuar la conversa d'avui.

Els primers llibres coneguts que ens parlen de la ciutat són «La República» i «Les Lleis» de Plató. Aquests diàlegs del segle V a. J.C. posen les primeres pedres d'una concepció racional i conscient de la ciutat. És curiós de veure com ja des d'aquest moment inicial, l'Urbanisme teòric va de tronc amb la Ciència política. A fi de comptes, polis i urbs, les etimologies respectives, són sinònims d'un mateix concepte.

Arribats a aquest punt, em sento en l'obligació d'explicar breument el «fet diferencial» de l'Urbanística respecte a les Ciències Socials. Sempre que hi ha referència al territori, localització, possibilitat de dibuixar o sia de referir-se a unes fites fixes

d'espai i de temps, hi ha Urbanística, o millor dit, Planificació física. És per això que ja no s'usa el vell mot d'Urbanisme que només fa referència a la ciutat, perquè la Planificació física pot referir-se a la totalitat dels territoris que cobreixen la Terra.

Plató, com després Aristòtil, de fet fa Ciència Social, perquè no dibuixa, no planifica. Les noves teories, però, són base important per l'historiador de l'Urbanisme, perquè al traçar ratlles, al localitzar assentaments i usos del territori no pot fer-se sinó tenint en el cor i en el cervell unes idees, unes teories, una voluntat de fer-ho d'aquesta manera o de l'altra.

Les teories que sobre la ciutat, la seva ciutat ideal, Plató ens exposa a «La República» són, de manera més o menys vaga, unes teories comunistes de la propietat, que, d'altra banda, les defineix quan proposa fins i tot la comunitat de les dones i de llurs fills. Rebutja l'ús i l'existència de la moneda, i assegura a tots la propietat d'un mínim per subsistir dignament i sense angúnies. Aquest mínim, és precisament la base per una altra interessantíssima proposta de Plató: si algú s'enriqueix, només li serà lícit de fer-ho fins a la cota de 4 vegades el mínim pre-establert.

El mateix Plató, a «Les Lleis», concreta un xic més i dimensiona aquesta nova ciutat ideal, que haurà de ser capaç perquè en ella hi habitin 5.040 *combatents*. Fixeu-vos en el concepte de combatents en lloc de ciutadans o de caps de família, i en el número que no és capriciós sinó un número màgic que en termes matemàtics se'n diu factorial de 7, o sia el producte successiu de tots els números que van de 1 a 7 (així: $1 \times 2 \times 3 \times 4 \times 5 \times 6 \times 7$), i set no és un número qualsevol sinó el número perfecte dels orien-

tals, sinònim d'incommensurable que va arribar no sols fins a Plató, sinó fins i tot al Nou Testament en múltiples mencions.

Aristòtil, un segle després, a la seva «Política», critica en Plató un concepte que avui en diríem de materialisme comunista, i li blasma de convertir a la ciutat i als seus ciutadans a l'igualtat pròpia dels ramats de bens. En el capítol X del llibre IV, aporta una important visió molt més de Disseny que de Ciència Política, i que sobretot tindrà la seva gran importància en els tractadistes que el succeiran fins al mateix període barroc. Parla allí de la importància de l'orientació de carrers i muralles respecte als vents; i els vents que seran els grans protagonistes de l'Urbanisme clàssic comencen ja a determinar la forma de la ciutat (1). «Como la primera condición es la salud de los habitantes y ésta resulta, en primer lugar, de la situación y posición de la ciudad que hemos expuesto, y en segundo del uso de aguas saludables, este último punto exige también la más severa atención. Las cosas que obran sobre el cuerpo con más frecuencia y más amplitud tienen también mayor influjo sobre la salud; y en este caso se encuentra precisamente la acción natural del aire y de las aguas. Y así, en cualquier punto donde las aguas naturales no sean ni igualmente buenas, ni igualmente abundantes, será prudente separar las potables de las que pueden servir para los usos ordinarios.» No s'oblida, però, de la defensa i dels motius estratègics, i així, en el mateix capítol, ens parla de l'avantatge de fer els carrers tortuosos, difícils pels enemics, encara que resulta més *modern* (així ho diu el text) fer-los rectes a la manera preconitzada por Hipòdam de Milet.

---

(1) Traducció castellana de Patricio de Azcárate. Col. Austral. Bs. Aires, 1941.

Si dels llibres grecs passem als llibres romans, ens caldrà esmentar novament una obra de la què ja hem parlat: em refereixo als X llibres d'Arquitectura de Marc Vitruvi Pollió. En el capítol VI del llibre I, ens parla de la importància del vent, i diu (2): «Se debe, pues, huir de tales inconvenientes, y tener cuidado de que no suceda lo que suele acontecer en muchas ciudades, y entre éstas especialmente en la ciudad de Mitilene, en la isla de Lesbos, construida con magnificencia y belleza, pero emplazada con poca previsión, pues en ella cuando sopla el viento del Mediodía, que es el austro, las personas enferman; y cuando el gállego o coro, tosen; y cuando la tramontana, se restablecen; pero éste es tan frío, que cuando sopla es imposible estar en calles y plazas.»

Precisament, en la segona meitat del segle XX, quan entre els arquitectes s'està girant la mirada envers la importància dels factors ambientals, climàtics, de paisatge, de convivència amb els estils autòctons i populars, és interessant de rellegir també el capítol I del llibre VI de Vitruvi i sentir la seva advertència sobre tots aquests conceptes des de les llunyanies del segle I (3): «En los países septentrionales se han de hacer las habitaciones abovedadas, lo más abrigadas posible, no abiertas, sino orientadas a los puntos cálidos del cielo. En las regiones meridionales, al contrario, por estar expuestas al ardor del Sol, como ya de por sí los edificios padecen los efectos del calor, se deben hacer con grandes huecos y con la orientación a la tramontana o al aquilón.»

---

(2) Traducció castellana del Prof. Agustín Blánquez. Col. Obras Maestras. Ed. Iberia. Barcelona 1955.

(3) Traducció castellana del Prof. Agustín Blánquez. Col. Obras Maestras. Ed. Iberia. Barcelona 1955.

El llarg període de l'edat Mitjana s'escola, pel que fa a la bibliografia urbanística, sense cap cita possible. Els neoplatònics reprenen el tema de la «polis», i Sant Agustí utilitza el concepte ciutat per a titular la seva fonamental «De civitate Dei». És, però, amb el ple Renaixement del «Quattrocento» italià que veuen la llum tres obres fonamentals en el tema d'aquest nostre assaig. D'una n'hem parlat ja —són els X llibres d'Arquitectura del gran arquitecte Leone Battista Alberti—; dels altres dos, el «Tractat d'Arquitectura» d'Antonio Averulino, anomenat el «Filarete», i del «Tractat d'Arquitectura civil i militar» de Francesco de Giorgio Martini, caldrà que de nou en parlem ara. Tots tres, gairebé coetanis, ens proposen el tema no ja de la ciutat ideal com en els Diàlegs de Plató, sinó encara més, l'esquema, la dimensió, la forma ideal per a la ciutat. Són, doncs, manllevant la paraula d'un altre tractat una mica més jove que tots ells, uns *utopistes* de la ciutat moderna.

Aquest concepte d'utopia ens planteja dos problemes d'interpretació que em sembla necessari aclarir, per més que siguin marginals, estrictament parlant, al tema bibliogràfic. És el primer, la constatació de que *tots* els tractats de teoria urbanística desenrotllen utopies; i per tant, que el dissenyador urbanista és un home que proposa solucions *noves*, és a dir que s'avença al seu temps i no al revés. Segonament, que els traçats, tots en forma estrellada, de la ciutat renaixentista, reflexen un cert passar per damunt de les exigències de la geografia, com correspon a un moment del pensament humà que se sent, racionalment, amo de les forces irracionals de la Natura.

Tornant al nostre tema caldrà doncs esmentar al costat de l'obra i la figura d'Alberti, la dels florentins Antoni Averulino

«Filarete», i Francesco de Giorgio Martini. L'obra del «Filarete», publicada per primera vegada el 1460, només ha estat reimpressa el 1896, a Viena, per Von Oettingen, i fa uns quants anys en facsímil a Roma. Precisament a Roma, la setmana passada, recollint material per aquesta conversa d'avui, el professor de la Facultat d'Arquitectura, l'arquitecte Paolo Portoghesi, m'anunciava la pròxima edició anotada de tots aquests clàssics italians de la bibliografia arquitectònica en una col·lecció que començaria precisament amb l'obra del «Filarete». De l'edició original se'n han perdut les il·lustracions i la descripció que fa de la ciutat estrellada de vuit punxes amb torres als vèrtex avançats i portes als vèrtex entrants (a la que dóna el nom de Sforziada, perquè, com la mateixa obra, està dedicada a Francesco Sforza) cal anar-la a trobar en una reproducció coetània del Còdex Magliabecchanus. A mig camí dels carrers que porten a les portes, hi han altres tants mercats, mentre que són esglésies les que estan sobre els carrers que duen a les torres de fortificació; esglésies i mercats s'enllacen per una via circular de ronda, i al centre de l'estrella hi figura la plaça o fòrum amb la Catedral, el Palau del Príncep i la Llotja de mercants.

El «Tractat d'arquitectura civil i religiosa» de Francesco de Giorgio Martini, no va ser tornat a publicar fins a 1811, després el 1841, i també, com l'anterior, està mancat de les il·lustracions que acompanyaven l'obra original.

Malgrat la modernitat i l'alt nivell cultural que totes aquestes obres signifiquen, és sorprenent per un ciutadà del segle XX comprovar com subsisteixen, sota l'aparença d'explicacions «racionalistes», els vells mites de l'aire, dels vents, de les aigües,

com a misteriosos portadors d'impalpables gèrmens de salut i de vida, de malaltia i de mort. Així es titula el capítol VI del llibre primer (4): «Que se han de buscar indicios de la región los más subtiles por la copia de frutos, muchedumbre de viejos, hermosura de mancebos, y de los partos sin monstros, por la entereza, grandeza de miembros, y rareza de truenos, relámpagos, avenidas y terremotos, con larga observación y aprovada la semejanza de los otros lugares». I segueix:

«No basta en el elegir la región mirar solamente las cosas que están claras y debajo de la vista, pero también notados más oscuros indicios es necessario advertir en el ánimo todo el negocio, porque serán indicios de muy buen ayre, y de aguas enteras, si aquella región llevare copia de buenos frutos, si cría muchos viejos y de gran edad, si abundare de valiente y hermosa juventud, y de parto entero y muy ordinario. Añade, si diere puros partos y no sucios con algunos monstros, porque yo he visto ciudades (las quales no nombraré por causa de los tiempos) en las quales ninguna pare que juntamente no se vea hecha madre de hombre y de algún monstro. Vi también otra ciudad de Italia donde nacen tantos con landrecillas, turnios, coxos, y viztuertos, que en ella casi ninguna familia crece que no tenga algún manco, o disminuido y cierto que amonestan bien que donde vieres continuas y grandes dessemejanças de cuerpo a cuerpo y de miembro a miembros, que se haze esto por fuerza y vicio del cielo y del ayre o por alguna occulta causa de la natura deprauada. Y no es fuera de propósito lo que dizen, que en gruesso ayre tenemos menos hambre, pero en el delgado más sed, y también conviene conjeturar por la forma y figura de los otros animales quales ayan

---

(4) Traducció castellana de Francisco Loçano. Madrid, 1582.

de ser los respectos de los hombres, porque si allí vieren los jumentos y animales sanos y que son grandes y de miembros estendidos, podrán con razón esperar que han de tener tales hijos.»

Al marge d'aquests tres tractats del Quatrecentès italià es dona encara la figura sorprenent de Leonardo, del qual el geni urbanístic no ha quedat fixat en cap llibre, sino en esquemes i dibuixos recollits en els còdex Atlàntic, Arundel (del British Museum), Forster (del Victoria and Albert Museum), còdex de l'Institut de France i Còdex de Windsor. En aquests seus dibuixos Leonardo ens descriu una ciutat fluvial, inspirada en la seva Milà, per la qual va sistematitzar l'eixample segons la precursora fórmula de les viles-satèl·lits; després una ciutat amb dos nivells, per separar els vianants de la circulació rodada, també avançant-se en molt a les propostes més recents del segle en què vivim. Després de Leonardo els altres tractats italians que proposen temes urbanístics són: «Els quatre llibres d'Arquitectura» de Palladio, Venècia, 1570; «La città ideale del Cavalier Giorgio Vasari, inventata e disegnata dell'anno 1598»; «Dell'idea dell'Architettura Universale» de Vincenzo Scamozzi, Venècia, 1615. «Els 9 llibres d'Arquitectura» de Sebastiano Serlio, del quals el novè és encara inèdit.

A les brumes del Nord, ben lluny del sol i dels verds xiprers de l'Itàlia, també hi floriren les utopies i els tractats de la ciutat ideal, i per cert que amb indubtable èxit. El «Tractat de la fortificació de vil·les, burgs i castells», d'Albrecht Dürer, aporta la novetat d'això que ara en diem zonificació, és a dir, la proposta de sectors per la ciutat, especialitzats en una determinada classe d'activitat, ja sien fusters, escriptors, militars o calderers.

La ciutat de Dürer és quadrada i els carrers segueixen aquesta forma i la subdivideixen en moltes illes.

Si Dürer, com correspon a la seva personalitat, va dibuixar, va fixar sobre el paper les traces de la seva concepció urbana, en canvi, pel canceller reial Tomàs Morus, l'Urbanisme tornava a esdevenir Ciència Política. El llibre anomenat «De optime republicae statu deque nova insula Utopia», veié la llum a Londres l'any 1516, dinou anys abans de l'execució i martiri del seu autor. Utopia, que etimològicament vol dir enlloc, és una illa amb forma de mitja lluna i 54 ciutats que tenen per capital a Amaurotas (ciutat brumosa), clara al·lusió al Londres natal, regada per un riu anomenat Anidros, és a dir sense aigua. A Utopia, l'antinòmia ciutat-camp, és resol fent renovar cada dos anys el 50 % dels agricultors. Els ciutadans estan organitzats jeràrquicament, viuen en casetes amb jardí, que han de canviar cada 10 anys, per evitar il·lusions de propietat, i, a més d'estar obligats als menjars comunitaris, no poden tenir moneda, perquè un extrem realisme utilitari hi fa que el ferro sigui més valuós que l'or. El Senat planifica l'economia regional amb recursos realment singulars: la jornada és de 6 hores de treball, però pot disminuir si es tracta d'evitar l'inflació. No cal ressaltar com s'assembla la ciutat Utopia de Sant Tomàs Morus a una moderna ciutat xinesa de 1966. Però la modernitat de Utopia no està solament aquí, sinó en l'idea generadora de tot allò que és el respecte a la llibertat íntima de l'individu, i amb això s'avença i s'acosta també a la nostra època i ens fa pensar en el Concili Vaticà II. Aquest text que segueix impressiona sentir-lo si es pensa que qui el va escriure esdevingué més tard un màrtir de la seva fe (5).

---

(5) Versió castellana de Ramón Pin de Latour. Col. Obras Maestras. Ed. Iberia. Barcelona, 1957.

«Cuando Utopos conquistó la isla, considerando la disparidad de sectas de sus habitantes y las disputas que de ello se derivaban, dispuso que cada cual profesase la religión que estuviese más de acuerdo con su manera de sentir, permitiendo alabarla pero con verdadera modestia, prohibiendo la violencia, la acritud y el anatema y castigando con destierro o servidumbre forzada a quien osase excederse en sus prédicas.

»Utopos promulgó este estatuto, no sólo para mantener la paz, que desaparece con las disputas y los odios, sino también para ser agradable a Dios, al cual ha de complacer la diversidad de cultos, siendo buena prueba de ello la variedad de ritos que inspiró a los hombres, pensando, además, que era injusto obligar a nadie a creer por fuerza y con amenazas, convencido de que si una sola de las innumerables religiones practicadas por todas partes era la marcada con el sello de la divinidad, ésta se impondría por su dulzura, paciencia y persuasión, ya que la verdad disipa todas las brumas y se impone por su virtud.»

He volgut, intencionadament, posar aquesta cita a la fi de la meva disertació d'aquesta nit, per a exemplaritzar, amb la seva autoritzada referència, una manera de fer que m'és particularment grata: exigir-se molt a un mateix, però essent molt lliberal amb els altres.

Vull, finalment, aprofitar aquests darrers minuts que em queden de presidir-vos per a remerciar molt especialment la vostra atenció, en aquest cas sinònim de paciència, i posar-me enterament a la disposició dels meus consocis, tant en l'afició que ens uneix, la bibliofília, com en la meva particular professió d'arquitecte i urbanista. Moltes gràcies.

Barcelona, 6 de juny del 1966.

*Este folleto se ha terminado
de imprimir en los talleres
de Industrias Gráficas ZEN
el día 7 de diciembre de
1966, víspera de la fiesta de
la Inmaculada Concepción.*

Facsimil editat per Iniciativa Digital Politècnica. Universitat Politècnica de Catalunya. UPC
en commemoració de la donació del fons bibliogràfic de Manuel Ribas i Piera a la Biblioteca de
l'ETSAB. 20 de febrer de 2020